

ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

ETHNO-NATIONAL POLICY IN THE CONTEXT OF NATIONAL SECURITY

Ковний Ю.С., к.е.н.,
адвокат

У статті розглядається аналіз етнонаціональної політики як елементу забезпечення національної безпеки.

Вказується, що нехтування ціннісними детермінантами етнічної та національної самобутності в державотворенні та правотворенні дестабілізує суспільство та руйнує ментальні патерни людини та народу. Виважена політика етнонаціонального спрямування є запорукою конституційно-правового механізму вирішення проблемних аспектів та недопущення кризових ситуацій в системі національної безпеки.

Доведено, що етнонаціоналізм може мати критичні прояви для держави у форм терористичних загроз, воєнних конфліктів громадянського характеру, сепаратистських ідеологій тощо. Проте глобальність та інтегрованість правових систем, взаємозалежність та активна комунікація між державами та регіонами нині вказує на те, що виваженої національної політики вже недостатньо. Розширення проблеми захисту етнічної самобутності та ідентичності актуалізує сферу міжнародних та регіональних гарантій захисту у досліджуваній сфері.

Мотивовано, що регіональна безпека у світлі подолання криз етнонаціональної політики проявляє себе ефективніше порівняно з міжнародним механізмом. Міждержавна співпраця в межах регіону, через яку реалізується співпраця зі світовим співтовариством та міжнародними організаціями, виступає вагомим засобом запобігання конфліктних ситуацій, охорони національних інтересів і встановлення національної безпеки кожної країни проблемного регіону.

Виважена інклюзивна правова етнополітика вагома для реальної реалізації на дворівневому рівні: загальнодержавному та регіональному, оскільки загострення етнонаціональних конфліктів можливе не тільки в межах кордонів, але й на рівні міжкордонного співробітництва. Запропоновано комплекс основних рис етнополітики, котрі сприяли б запобігання етнічним конфліктам та усунути випадки виникнення етносепаратизму.

Ключові слова: етнонаціональна політика, національна безпека, регіональна безпека, сепаратизм, глобалізація, самобутність.

The article deals with the analysis of ethno-national policy as an element of ensuring national security.

It is indicated that neglecting the value determinants of ethnic and national identity in state creation and law-making destabilizes society and destroys the mental patterns of people and people. A balanced policy of ethno-national orientation is the guarantee of a constitutional and legal mechanism for solving problematic aspects and preventing crisis situations in the national security system.

It has been proven that ethno-nationalism can have critical manifestations for the state in the form of terrorist threats, military conflicts of a civil nature, separatist ideologies, etc. However, the globality and integration of legal systems, interdependence and active communication between states and regions now indicate that a balanced national policy is no longer enough. Expanding the problem of protecting ethnic identity and identity actualizes the scope of international and regional protection guarantees in the researched area.

It is motivated that regional security in the light of overcoming crises of ethno-national politics manifests itself more effectively compared to the international mechanism. Interstate cooperation within the region, through which cooperation with the world community and international organizations is implemented, is a powerful means of preventing conflict situations, protecting national interests, and establishing the national security of each country in the problem region.

Balanced inclusive legal ethnopolitics is important for real implementation at the two-level level: national and regional, since the exacerbation of ethno-national conflicts is possible not only within borders, but also at the level of cross-border cooperation.

A complex of the main features of ethnopolitics is proposed, which would contribute to the prevention of ethnic conflicts and eliminate cases of ethnoseparatism.

Key words: ethno-national politics, national security, regional security, separatism, globalization, identity.

Постановка проблеми. Національна та етнічна самобутність і приналежність є невід'ємною частиною соціальної структури світу. Вказані модули мають генетичні детермінанти з початку розвитку світової цивілізації та на сучасному етапі розвитку історії не втратили своєї такої ж старий, як людська цивілізація.

Уся історія людської цивілізації – це історія етнокультурних контактів на регіональному, державному, груповому та індивідуальному рівнях. Із самої можливості перенесення елементів культури (мови, релігії, звичаїв, особливостей господарства та побуту тощо) з одного етнічного ґрунту на інший, з реальної можливості органічного синтезу елементів різних етнічних культур можна зробити висновок як про наявність глибоких загальнолюдських основ у культурі будь-якого етносу так і про відстоювання самобутності окремого етносу як природного права кожного народу.

Особливістю прояву етнонаціональної самобутності є її різновекторність. З одного боку ці ціннісні чинники можуть мати онтологічні прояви, мають ставати в основу побудови держави та відповідно правової та законодавчої системи. З іншого боку, ці ж явища можуть спонукати радикальну поведінку у окремих груп суспільства, стати «яблуком розбрату» народу, спричинити кризу державності і навіть підґрунтям тероризму, війни, розквіту злочинності тощо. Вказане може зводити етнічну ідентичність до загрози територіальній цінності та безпеки держави, стати загрозою її суверенітету.

Сила націоетнічної самобутності в поєднанні принципів виключності та інтегративності. Тому виважена політика етнонаціонального спрямування є запорукою конституційно-правового механізму вирішення проблемних питань у цій сфері. Вагомо дослідити, чинники національної політики демократичних держав, що встановлюють адекватну та ефективну юридичну парадигму у задекларованій сфері та забезпечують етнонаціональну стабільність.

Стан дослідження. Питання захисту прав представників національних меншин та інших пов'язаних правових понять таких як етнічна самобутність, національна ідентичність тощо були предметом аналізу багатьох науковців, зокрема О. Белова, І. Жаровської, О. Юрійчук, В. Ковальчука, Н. Бортник, Н. Оргинська, М. Щирба та інші. Зарубіжні науковці також аналізували вказану проблематику, серед них В. Vuzan, O. Wæver, H. Travis та інші.

Проте не повною мірою аналізуються проблеми формування належної етнополітики в контексті забезпечення національної безпеки. Саме зараз це питання отримує особливе практичне значення, що потребує додаткового правового загальнотеоретичного дослідження.

Метою цієї статті є аналіз етнонаціональної політики як елементу забезпечення національної безпеки.

Виклад основних положень. Самобутність – мотиваційно-ціннісний пріоритет функціонування усталених норм спільноти, що характеризує її ментальну неповторність та своєрідність національного буття [1].

Самобутність відображається в такому понятті як неповторність, несхожість на інших. Етнічна та національна самобутність – це сильні атрактори побудови держави та національної ідентичності. Є визначним «кодом нації». Науковці доводять, що «етнокультурна самобутність етносу – це комплекс особливих рис матеріальної та духовної культури, що притаманні конкретній етнічній спільноті, склалися у ході її історичного розвитку та відрізняють її від відповідних рис іншої етнічної спільноти. Етнокультурна самобутність будь-якого етносу неможлива без реального механізму збереження та передачі знань та уявлень про власну етнічну групу, позитивного ставлення до її представників та реальних дій із захисту інтересів своєї етнічної групи, тобто без етнічної ідентичності» [2, с. 203].

Проте нехтування цими чинниками в державотворенні та правотворенні дестабілізує суспільство та руйнує ментальні патерни людини та народу. Як вірно зауважує О. Юрійчук «збільшення взаємозалежності політичної, економічної та соціальної сфер, зростання ролі міграційних процесів та, відповідно, не завжди доречно застосування принципів мультикультурної політики часто обертаються не посиленням ролі національного суспільства через його збагачення у взаємодії з іншими культурами, а навпаки послаблення через постійну потребу зважати на збереження національної самобутності та уникнення розми тості між національними та культурними кордонами» [3, с.55].

Універсальне право, єдині цінності та однакова правова система – це опис глобального суспільства. Поряд з цим слід ставити під сумнів це досить поширене твердження про те, що у XXI столітті роль національних держав як головних акторів на глобальній політичній сцені зменшується та про те, що нині національна державність є універсальною, а відповідно націоналізм і етнопатерналистичні конфлікти вщухнуть в осяжному майбутньому. Оскільки продовження помітності етнічної та національної ідентичності та етнопатерналистичних чвар і конфліктів здається неминучим на нинішньому етапі глобалізації, найкраще, на що можна сподіватися, це не усунути їх основні причини, а запобігти їхнім найекстремальнішим формам. Зараз навіть це іноді неможливо. Таким чином, ці конфлікти потрібно якимось чином регулювати та розсіювати шляхом їх можливого послаблення [4]. Для цього й існує правова система – для урівноважування інтересів різних етнічних груп, відображення їх належного правового становища та інтегрування їх цінностей і ментальних атрибутів у державне та правове життя.

Саме етнопатернализм може мати критичні прояви для держави. Вони можуть виявлятися у форм терористичних загроз, воєнних конфліктів громадянського характеру, сепаратистських ідеологій тощо. Етнопатернализм відрізняється від звичайного націоналізму своїм сприйняттям нації не з точки зору громадянства, а з точки зору етнічної приналежності, яка часто базується за походженням від спільних предків. У цьому сенсі членство в національній державі залежить від належності до певної етнічної спільноти, яка сприймається мати право на абсолютну владу над справами держави.

Г. Тревіс стверджує, що етнопатернализм означає форму екстремізму національних цінностей або політики, що призводить до насильства, спрямованого проти інших національних ідентичностей. Релігійний етнопатернализм є більш специфічною формою етнопатернализму, яка відрізняється тим, що базується на трансцендентному наборі ідеалів і норм, які дають етнопатерналистичні цінності, політика та ідентичності печатя святості та неминучості. Це всепосягальна ідеологія, яка наповнює національну ідентичність завзяттям, абсолютизмом, і неісторичні виправдання в ім'я уявної спільноти, яка часто є задуманий як вищий, священний, чистий і з давньою історичною

місією. Серед національних меншин варто зауважити, що етнопатерналистичні рухи часто розвивають суперечливу політику ідентичності на службі інтересів меншини. інтереси рівності та визнання, які сприймаються як незадоволені за нинішніх політичних домовленостей [5].

Ідея виключності певної нації руйнує правову парадигму рівності людини. Є загрозою принципам права та демократичності держави. Це виявляється загрозою національному цілісності та єдності. Перевага певної етнічної самобутності у соціальному житті, або невідзначеність політики урівноваженості конституційно-правовим шляхом заходи можуть спровокувати дискримінацію за етнічною ознакою, зменшення прав представників національних меншин або корінних народів, а як наслідок соціальну несправедливість, бідність, етнічну напруженість. Гармонійне суспільство потребує інклюзивного та плюралістичного підходу створення етнічної злагоди.

Проте глобальність та інтегрованість правових систем, взаємозалежність та активна комунікація між державами та регіонами нині вказує на те, що виваженої національної політики вже недостатньо. Розширення проблеми захисту етнічної самобутності та ідентичності актуалізує сферу міжнародних та регіональних гарантій захисту у досліджуваній сфері.

Проілюструємо це прикладом Центральної Азії. Для зовнішньої політики держав Центральної Азії властива суперечливість та непослідовність, що посилюються внутрішньополітичними системами пострадянських країн, які легко піддаються соціальним, етнічним та релігійним потрясінням [6, с. 104] Фахівці в цій сфері доводять, що «однією з важливих умов забезпечення етнічної стабільності є розробка стратегії безпеки регіону. Етнопатерналистична стабільність у суспільно-політичному житті республік залежить не від процесів, а від загальних соціально-економічних і політичних умов усього регіону, суто етнопатерналистичні основи якого закладені в рамках однієї країни або в прикордонні регіони. Тому ситуація, що склалася з точки зору безпеки, у правильному розумінні суті геополітичної конкуренції, що відбувається навколо регіону, а також в етнопатерналистичних відносинах між республіками вимагає проведення узгодженої політики» [7, с. 47]. Тут ключова думка науковців проявляється в тому, що «ефективність зовнішньополітичної діяльності центральноазійських держав залежить від їхньої здатності відмовитися від політики внутрішньорегіональної конфронтації та прагнення знайти загальнорегіональні орієнтири розвитку. Адже розвиток співпраці з сусідніми державами в рамках регіону, через яку реалізується співпраця зі світовим співтовариством та міжнародними організаціями, є одним з найважливіших інструментів захисту національних інтересів і забезпечення національної безпеки кожної держави регіону. Необхідність відмови від політики внутрішньорегіональної конфронтації та пошуку загальнорегіональних орієнтирів розвитку обумовлена прагненням кожної з цих держав проводити ефективну зовнішню політику» [8, с. 105].

Регіональна безпека у світлі подолання криз етнопатерналистичної політики проявляє себе ефективніше порівняно з міжнародним механізмом. Копенгагенська безпекова школа запропонувала власну теорію безпеки, згідно з якою термін «безпека» втратив своє традиційне розуміння. Безпеку варто аналізувати з точки зору представників теорії комплексу регіональної безпеки на регіональному рівні, що пояснюється тим, що проблеми міжнародної безпеки витікатимуть із конфліктів регіонального / інтеррегіонального рівня, й жодного відношення до цивілізаційних розколів, що породжують кризи зовнішньополітичної ідентичності у сфері безпеки, ці конфлікти не матимуть [9, с. 31].

В свою чергу Б. Б'юзан та О. Уївер пропонують такі два визначення комплексу регіональної безпеки: 1) комплекс

безпеки являє собою групу держав, первинні інтереси безпеки яких тісно пов'язані одне з одним такою значною мірою, що їх національна безпека не може розглядатись відокремлено одна від другої; 2) акцент робиться більшою мірою не на державноцентричній структурі регіонального комплексу, а на сприйнятті проблем безпеки політичною спільнотою. У межах цього визначення під регіональним комплексом безпеки слід розуміти групу одиниць, у рамках яких основні дискурсивні процеси, що відбуваються, нерозривно взаємопов'язані (в межах означених процесів політична спільнота формує уявлення про той чи інший чинник як існуючу загрозу або, навпаки, знижує значущість загрози (сек'юритизація та десек'юритизація)). Унаслідок цього проблеми безпеки даних одиниць не можуть бути адекватно проаналізовані або вирішені відокремлено одна від другої [10, с. 123].

Висновок. Зважена етнонаціональна політика, що ґрунтується на принципах інклюзивності та поєднання національних та етнічних цінностей є запорукою національної безпеки держави. В контексті етнонаціональної політики вона вагома на дворівневому рівні: загальнодержавному та регіональному, оскільки загострення етнона-

ціональних конфліктів можливе не тільки в межах кордонів, але й на рівні міжкордонного співробітництва.

Щоб запобігти етнічним конфліктам та усунути випадки виникнення етносепаратизму, необхідно реалізувати наступні парадигми у соціобуттєвому середовищі:

- активізація та поглиблення регіональної співпраці;
- створення узгодженої міжнародної та національної правової системи на принципах демократичності, верховенства права та конституціоналізму;
- запобігання проявам дискримінації за ознакою етносу та національності;
- встановлення та прийняття конкретних критеріїв застосування сили для усунення міжнаціональних конфліктів на основі міжнародного права;
- з метою боротьби з етносепаратизмом та екстремізмом створення регіональних антитерористичних центрів та гарантій протидії кризовим ситуаціям;
- покращити соціально-економічне середовище в регіонах, де розташовані основні осередки виникнення етнічних конфліктів;
- визначити ризик та його вектори та вжити заходів щодо запобігання їх концентрації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вільцянук І. Становлення національної свідомості крізь призму осмислення суспільно-державних цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність) *Українознавство*. 2020. № 3. С. 213-223.
2. Шакурова О. Вплив етнічної ідентичності на збереження та розвиток української етнокультурної самобутності *Українознавство*. 2020. № 3. С. 201-212.
3. Юрійчук О. О. Криза національної самобутності у контексті правового мультикультуралізму *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія : Юридичні науки*. 2018. № 8. С. 53-58. С. 55
4. Khazanov A. M. () Ethnic and National Conflicts in the Age of Globalisation: Withering Away, Persisting, or Domesticated? *Totalitarian Movements and Political Religions* 2005. Vol.6:2 P. 271-286, DOI: 10.1080/14690760500181560
5. Travis, H. Ethnonationalism, genocide, and the United Nations: Exploring the causes of mass killing since 1945. New York, NY: Routledge, 2013.
6. Bazarbayev K. K. Central Asian Knot Of World Politics. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2013. Vol. 89. P. 98-111.
7. Rakhmatullayev A. The role of ethno-political stability. *Thematics Journal of History*. 2022. Vol.8 Is. 1 P. 46-49.
8. Микитчук Н.М. Країни Центральної Азії: участь в міжнародних організаціях, проблеми системи колективної безпеки та регіональної інтеграції. *Регіональні студії*. 2022 №28. С. 103-107.
9. Баскакова А. С. Особливості використання теорії регіонального комплексу безпеки для вивчення причин кримської кризи та російсько-української війни. *Політикус : наук. журнал*. 2021. № 3. С. 30–37.
10. Buzan B., Wæver O. Regions and Powers. The Structure of International Security. Cambridge. Cambridge University Press. 2003. 564 p.